

EESTI LEIBKONDADE FINANTSKÄITUMINE

Ants Kaasik

Käesoleva kirjutise aluseks on Emori poolt alates 1998. aastast korraldatava Eesti leibkondade finantskäitumise uuringu tulemused¹. Uuring hõlmab nii perede sissetulekute laekumise ning ostude ja maksete eest tasumise tegelikke viise kui ka nende soove selles vallas. Alljärgnev lühikokkuvõte kajastab eelkõige leibkondade finantskäitumises viimase aasta (2002 vs 2001) jooksul toimunud olulisemaid muutusi.

2002. aastal korraldas AS Emor uuringu ajavahemikul 28. augustist 10. septembrini. Kokku küsitleti 1037 leibkonda, intervjuerides nende 18aastasi ja vanemaid esindajaid. Küsitluse metoodika oli sarnane varasemate aastate omaga. Uuringu üks tellijaid on Eesti Pank, tulemuste omandi- ja autoriõigus aga kuulub ASile Emor. Ülevaade ilmub Emori loal ning selle tsiteerimise korral palume viidata algallikale.

■ Elanike seotus pankadega ■

Selleks et saada üldpilti Eesti elanike finantskäitumisest, eelkõige sularaha ja pangakaardi kasutamisest ostude ning teenuste eest tasumisel, on oluline teada ka seda, kui suur on pangateenuste kasutajate ring. **2002. aasta uuringu tulemuste järgi peab end pangaklientideks 88% küsitletuist.** See suhtarv on aastatega kasvanud: 2001. aastal oli pangakliente kahe ning 2000. aastal kuue protsendipunkti võrra vähem². Kui arvestada, et 2002. aastal olid 9% küsitletuist 70aastased või eakamad, siis on see väga kõrge näitaja.

■ Elanike maksetavad ja -eelistused ■

Sissetulekute laekumine

Üle 60% Eesti 18aastastest ja vanematest elanikest saab töötasu, kolmandik pensioni, samuti kolmandik muid riiklikke toetusi ning kuuendik muid sissetulekuid (üüritulu, tulu aiasaaduste müügist jmt). Enamik töötasudest ja riiklikest toetustest laekub saajate pangakontole, enamik pensionidest ja muudest sissetulekutest aga saadakse kätte sularahas. Oluline on aga see, et **esimest korda viimaste aastate jooksul vähenes 2002. aastal märkimisväärselt sissetulekute laekumine üksnes sularahas ja suurenes laekumine**

¹ Varasemate uuringutulemuste lühitutvustused on ilmunud Eesti Panga Bülletäänis nr 8, 2000, lk 8–16 ja nr 11, 2001, lk 38–42.

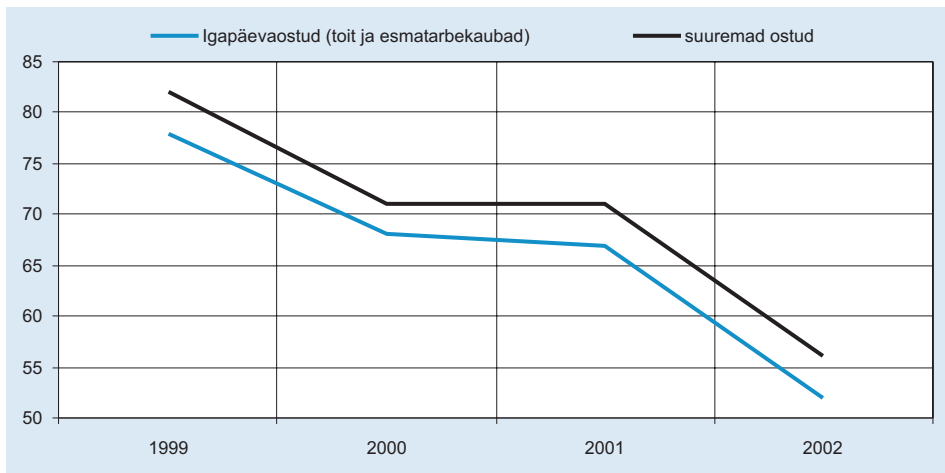
² Lihtsuse mõttes ei ole siin ega edaspidi arvesse võetud võimalikke statistilisi hälbeid.

pangakontodele. See tendents oli ühesugune **kõigi tululiikide puhul**, kuid enim – 16 protsendipunkti võrra – vähenes sularaha osakaal pensionide maksmisel.

Sissetulekute laekumisel eelistavad Eesti elanikud endiselt **sedu viisi, mida nad seni on kasutanud**. Näiteks enamik töötasu ja riiklike toetuste saajaid peab enda jaoks parimaks seda, et raha laekub nende pangakontole, enamik pensionäre aga eelistab saada pensioni sularahas. Kuivõrd 2002. aastal suurenes kõigi erinevate sissetulekute lõikes nende arv, kelle raha laekus pangakontole, siis kasvas ka seda võimalust eelistavate inimeste arv. Muude sissetulekute saajate seas oli aga kõige enam (umbes seitsmendik) neid, kes eelistaksid sularaha saamise asemel sissetuleku laekumist pangakontole. Kui laekumisviisi valik sõltub kõigi sissetulekute puhul eelkõige sellest, **kuidas neid makstakse**, siis pensioni, riiklike toetuste ja muude sissetulekute puhul lähtuvad elanikud ka **mugavusest ja turvalisusest**. Need, kes saavad pensioni või muid riiklikke toetusi sularahas, leiavad veel, et **laekumisviisi ümbervormistamine on nende jaoks liialt keeruline**.

Ostude eest tasumine

Üle poole Eesti peredest tasub oma igapäeva- ja suuremate ostude eest **ainult sularahas**, kuid nende osakaal on näiteks võrreldes 1999. aastaga vähenenud vastavalt 40 ja 32%. Ligi kolmandiku võrra on sama aja jooksul vähenenud nende elanike arv, kes eelistavadki tasuta igapäevaostude eest sularahas, ning neljandiku võrra nende arv, kes eelistavad kasutada sularaha suuremate ostude sooritamisel (vt joonis 1).

Joonis 1. Leibkonnad, kelle peamine ostja tasus ostude eest ainult sularahas (osakaal kõikidest leibkondadest, %)

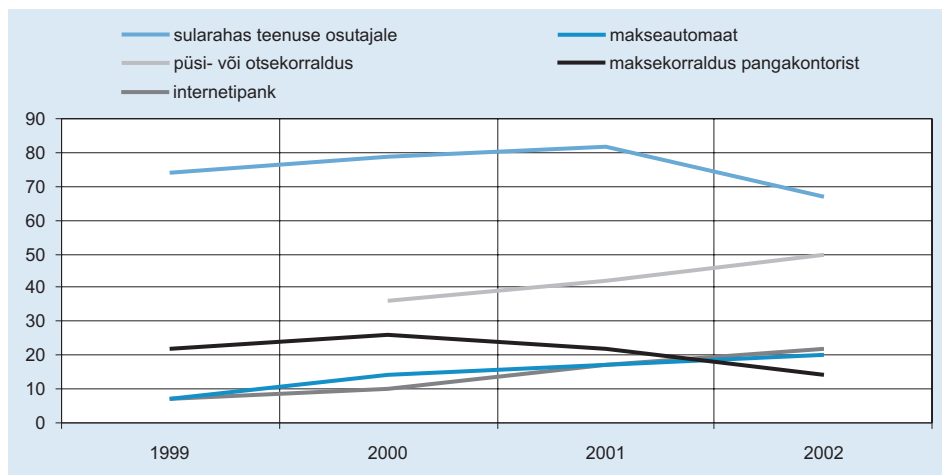
Rööbiti sissetulekute pangakontole laekumise osakaalu kasvuga on oluliselt suurenenud ka nende perede osa, kes kasutavad maksmisel pangakaarti ja eelistavadki seda teha. Võrreldes 2001. aastaga on pangakaardiga ostude eest tasujate ring kasvanud

eelkõige alla 40aastaste ja väikelinnade elanike arvel. Makseviisi valikul lähtutakse endiselt **harjumusest, mugavusest** ja (pangakaardi kasutamisel) ka **turvalisusest**. Oluline on aga asjaolu, et kui igapäevaostude eest tasub eelkõige pangakaardiga umbes seitsmendik ja suuremate ostude eest kolmandik leibkondi, siis tegelikult on sellise makseviisi eelistajaid 8–9 protsendipunkti võrra enam. Kaardimaksete kasvupotentsiaali on kõigis elanike rühmades, v.a mitte-eestlased.

Maksete tasumine

Maksete tasumisel toimus 2002. aastal suur murrang pangasiseste kanalite kasuks – ligi kolm viiendikku kõigist kaardistatud regulaarmaksetest ja enam kui kaks viiendikku mitteregulaarsetest maksetest tasuti pankade kaudu. Eriti palju – 15 protsendipunkti võrra – suurenes pankade vahendusel regulaarmaksete tasumine. Kolmveerand Eesti leibkondadest tasub panga kaudu vähemalt ühte regulaarmakset. Alates 2000. aastast on pangasiseseid maksekanaleid kasutavate leibkondade osakaal suurenenud 17%. Pangakanalite kaudu tehtud regulaarmaksete osakaal on samal ajavahemikul kasvanud aga 49%.

Endiselt veel oli suurim kasutajaskond ja suurim osatähtsus **tasumisel sularahas otse teenuse osutajale**. Vähemalt ühe makse tasumisel kasutab seda võimalust kaks kolmandikku leibkondadest (vt joonis 2). Sel moel sooritatakse 29% kõigist regulaarmaksetest. **Esimest korda oli aga 2002. aastal selle makseviisi kasutamine kõigi erinevate maksete osas langeva trendiga.**

Joonis 2. Mõnede makseviiside kasutamine leibkonniti regulaarmaksete eest tasumisel (osakaal kõigist leibkondadest, %)

Pangasisestest kanalitest on pidevalt suurenenud **püsi- ja otsekorralduste** kasutamine. 2002. aastal kasvasid need vastavalt poole ja neljandiku võrra ning jõudsid makseviisidest teisele kohale. Samal ajal vähenes näiteks varem populaarne olnud maksude eest **tasumine postkontori kaudu** ligi kaks korda.

Maksude tasumine pankade kaudu on endiselt kasvanud tänu **elektronsetele maksekanalitele** (tasuta püsi- ja otsekorraldus, makseautomaadid, tasuline internetipank). Võrreldes 2001. aastaga suurenes **internetipanga** kasutajate arv 2002. aastal 29%, **püsi- ja otsekorralduse** ning **makseautomaatide** kasutajaskond 10 protsendipunkti vähem. **Telefonipanga** ning **pangakontoris sooritatavate maksete** osakaal ja kasutajaskond vähenes endiselt. Regulaarmaksete puhul oli pangakontoris antud maksekorralduste suhtarv viimase nelja aasta väikseim nii leibkondade kui ka maksete koguarvu järgi.

Otse teenuse osutajale makstakse jätkuvalt kõige enam gaasi kasutamise eest, suhteliselt palju ka satelliit- ja kaabel-TV, kindlustuse ja ajakirjanduse tellimuste eest. Viimaste osakaal vähenes 2002. aastal siiski märkimisväärselt. Aastail 1999–2002 on kõige enam (8–9 korda) vähenenud sularahas tasumine otse teenuse osutajale lauatelefoniga kasutamise eest. See on ühtlasi ilmekas näide selle kohta, kui võrd suur on teenuse osutaja enda sihikindla poliitika roll teenuse eest tasumise viisi valikul.

Ka **regulaarmaksete tasumise eelistused** järgivad suuresti hetkel väljakujunenud olukorda – suureneb eelkõige **pankade elektrooniliste maksekanalite** (püsi- ja otsekorraldus, internetipank, makseautomaadid) osatähtsus. Seejuures eelistaks 27% peresid tasuta regulaarmakseid püsi- või otsekorralduse abil. Internetipanga eelistamine on kasvanud 18%ni. Sularahas tasumine ning postkontoris või pangakontoris tehtud maksekorraldus on aga langeva trendiga. **Pangasiseseid maksekanaleid eelistab regulaarmaksete tasumiseks kasutada kolm viiendikku peresid**, kusjuures kahe viimase aastaga on nende arv kasvanud 15 protsendipunkti võrra.

Vaadeldes tegelikke ja eelistatud makseviise koos, võib öelda, et üldiselt eelistatakse juba omaseks saanud makseviisi, suurim kasvupotentsiaal on aga püsi- ja otsekorraldusel.

Kõige enam mõjutab makseviisi valikut **mugavus**, mis on seatud esikohale kõigi(!) maksekanalite kasutamise puhul. Traditsiooniliste, n-ö vanade maksekanalite (maksekorraldus pangakontoris või postkontoris, tasumine sularahas otse teenuse osutajale) puhul on suur tähtsus ka väljakujunenud **harjumusel**. Teenuse **hinna** osatähtsus valikut mõjutava tegurina on vähenenud. Makseviisi valikul peetakse oluliseks ka **turvalisust**.